

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**ТРАЄКТОРІЇ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ**

Монографія

За загальною редакцією кандидата економічних наук, доцента
Л. С. Захаркіної

Видається в рамках науково-дослідної теми «Інноваційні драйвери
національної економічної безпеки: структурне моделювання
та прогнозування» (номер ДР 0117U003922) за фінансової підтримки
МОН України

Суми
Сумський державний університет
2020

УДК 330.341:338.246.8(477)

T65

Рецензенти:

О. В. Садченко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

Л. І. Михайлова – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту Сумського національного аграрного університету;

О. І. Карінцева – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Сумського державного університету

*Рекомендовано до видання
вченою радою Сумського державного університету
(протокол № 13 від 26 червня 2020 року)*

Траєкторії формування національної інноваційної стратегії
T65 забезпечення економічної безпеки України : монографія / за заг.
ред. канд. екон. наук, доц. Л. С. Захаркіної. – Суми : Сумський
державний університет, 2020. – 194 с.

У монографії проаналізовано стратегічні орієнтири інноваційного розвитку суб'єктів господарювання з позиції забезпечення національної економічної безпеки. Визначено ключові вектори формування економічної безпеки з урахуванням інвестиційних можливостей інноваційних перетворень та ризиків, що їх супроводжують. На основі аналізу зарубіжного досвіду виявлено інноваційні драйвери забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні й на рівні суб'єктів господарювання. Удосконалено підходи до оцінювання ефективності інноваційних процесів на цих рівнях. Проаналізовано галузеві особливості забезпечення економічної безпеки з урахуванням реалізації інноваційних можливостей та методів управління.

Наукове видання рекомендоване для керівників і фахівців підприємств, науковців, аспірантів, студентів економічних спеціальностей.

УДК 330.341:338.246.8(477)

© Сумський державний університет, 2020

ЗМІСТ

С.

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ВЕКТОРИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ З ПОЗИЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	7
1.1 Основні вектори аналізу та оцінювання економічної безпеки України	7
1.2 Оцінювання сучасного стану фінансової безпеки України як складової економічної безпеки.....	17
1.3 Аналізування інноваційного розвитку промислових підприємств...	30
1.4 Ризики зміни векторів інноваційного розвитку суб'єктів господарювання України з урахуванням нових викликів сучасного світу.....	39
1.5 Складові оцінювання інноваційного розвитку регіону	48
РОЗДІЛ 2 ІННОВАЦІЙНІ ДРАЙВЕРИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	59
2.1 Виявлення інноваційних драйверів економічної безпеки в Україні на основі урахування зарубіжного досвіду.....	59
2.2 Цінність освіти для професійного становлення, економічного зростання та безпеки	70
2.3 Роль енергозберігаючого зростання у підвищенні енергетичної безпеки країн в умовах їх економічного розвитку.....	79
2.4 Взаємозв'язки екологічних податків, екологічного аудиту та звітності в забезпеченні еко-інноваційного розвитку країн.....	88
2.5 Види та особливості партнерів у інноваційних процесах	99
2.6 Формування стратегії інноваційного розвитку з метою забезпечення економічної безпеки України.....	112
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	123
3.1 Інвестиційне забезпечення енергобезпеки як ключового вектору економічної безпеки України: проблеми та перспективи із урахуванням євроінтеграційних умов розвитку.....	123
3.2 Сучасні проблеми та інноваційні методи управління енергоефективністю ЖКГ в контексті посилення енергетичної безпеки держави.....	133
3.3 Стратегічні заходи національної економіки у сфері малого підприємництва: реалії та проєкція реалізації можливостей	147

3.4 Консеквенції упровадження інтернету речей у фармацевтичній логістиці	155
ВИСНОВКИ	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	170

ВСТУП

У сучасному світі економічне зростання країни можливо лише на основі інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. За роки ринкових трансформацій українська економіка так і не змогла наблизитися до рівня інноваційного розвитку підприємств розвинених, у тому числі європейських країн, особливо, у високотехнологічних галузях. Таким чином, реформування системи управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств має стати основним чинником їх прискореного розвитку, підвищення їх конкурентоспроможності та ефективності. Разом з тим, інноваційна активність підприємств є передумовою забезпечення економічної безпеки держави. Тому питання виявлення векторів інноваційного розвитку суб'єктів господарювання з позиції забезпечення національної економічної безпеки робить актуальними дослідження в цьому напрямку.

Сучасний етап економічного розвитку суспільства характеризується глобалізацією та інтеграцією ринків, стрімким удосконаленням науково-технічної та технологічної бази підприємств, стратегічним характером прийняття управлінських рішень. Інноваційний потенціал значною мірою визначає лідерство його власника на регіональних та світових ринках. Інноваційну діяльність підприємств ринкові умови визначають як пріоритетну у забезпеченні конкурентоспроможності, а відповідно й ринкової життєздатності підприємства. Інновації є основою підсилення потенціалу підприємства та значним фактором у формуванні його майбутньої вартості. На сьогодні практика господарювання свідчить, що саме відсутність чітких орієнтирів в інноваційній політиці, стратегії інноваційного розвитку підприємств, всебічного розуміння сутності інноваційних процесів та методів прогнозування результатів комерціалізації інновацій, а також оцінки ризиків інноваційно-інвестиційних проєктів являють собою головну перешкоду у розгортанні активної інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, спрямованої на забезпечення стійкої конкурентної позиції у світовому економічному просторі.

Автори окремих розділів монографії: Л.С. Захаркіна, канд. екон. наук, доц., керівник колективу (вступ, 1.2, 1.4, 2.1, висновки), І. С. Барбанова (1.5), В.В. Боженко, канд. екон. наук, доц. (1.1, 1.2, 2.1), Т.А. Васильєва, д-р екон. наук, проф. (1.1), А.В. Височина, канд. екон. наук (1.1, 1.2, 2.1), О.Д. Витвицька, д-р екон. наук, проф. (2.6), Л.М. Ганас, канд. екон. наук, доц. (1.3), Л.Л. Гриценко, д-р екон. наук, проф. (1.1), Д.В. Головіна, канд. екон. наук, доц. (2.2), О.І. Дорош, канд. екон. наук, доц. (1.3), О.Ю. Ємельянов, канд. екон. наук, доц. (2.3),

А.С. Завербний, д-р екон. наук, проф. (3.1), О.В. Захарова, д-р екон. наук, проф. (1.5), І.В. Зінчук (2.5), К.В. Ілляшенко, канд. екон. наук, доц. (3.2), Т.О. Ілляшенко, канд. екон. наук, доц. (3.2), О.В. Карпенко, канд. екон. наук, проф. (2.2), Є.В. Крикавський, д-р екон. наук, проф. (3.4), Д.Ю. Кулібаба (1.2), С.В. Леонов, д-р екон. наук, проф. (1.2), Л.С. Лісовська, канд. екон. наук, доц. (2.5), Ю.Т. Матвеева, канд. екон. наук (2.1), Т.В. Наконечна, канд. екон. наук, доц. (3.4), Ю.А. Опанасюк, канд. екон. наук (2.1), О.М. Пахненко, канд. екон. наук, доц. (1.1, 1.2, 1.4, 2.1), Я.Ю. Петрова (1.3), Т.О. Петрушка, канд. екон. наук, доц. (2.3), О.В. Пирог, д-р екон. наук, проф. (2.6), І.Й. Плікус, канд. екон. наук, доц. (2.2), Я.В. Самусевич, канд. екон. наук. (2.4), А.В. Симак, канд. екон. наук, доц. (2.3), В.Ю. Стрілець, канд. екон. наук, доц. (3.3), І.А. Теницька (2.4), О.В. Товстуха (3.2), К.Ю. Шамкало (1.1), В.Ю. Школа, канд. екон. наук, доц. (1.4), Н.О. Шпак, д-р екон. наук, проф. (2.6), В.О. Щербаченко, канд. екон. наук (1.4), О.В. Юринець, канд. екон. наук, доц. (2.5), Х.І. Якимів (3.4).

Автори висловлюють вдячність рецензентам за цінні поради й зауваження, а також усім колегам, хто допомагав і сприяв виданню монографії.

Таблиця 1.16 - Значення інтегрального показника (розроблено автором)

Значення	Висновок
$0 \leq I \leq 0,25$	ситуація незадовільна, фактори обумовлюють значне скорочення інноваційною діяльності за окремими проектами чи їх згорання.
$0,25 \leq I \leq 0,50$	ситуація задовільна, можливе незначне відхилення від визначених векторів інноваційної діяльності
$0,5 \leq I \leq 0,75$	ситуація нормальна, фактори обумовлюють позитивні тенденції розвитку у визначених напрямках, існують усі передумови для залучення закордонних інвесторів для підтримки векторів інноваційного розвитку
$0,75 \leq I \leq 1$	найкраща ситуація, яка сприяє стрімкому розвитку інноваційної діяльності в Україні

Таким чином, на сьогодні Україна опинилася в досить складних умовах, коли розвиток інноваційної діяльності знаходиться в незадовільній ситуації. Це обумовлено загальнонаціональним станом економіки та світовими викликами, з якими довелося зіткнутися з початку 2020 року. Для стабілізації ситуації необхідно знаходити нові джерела фінансування інноваційних проєктів і адаптувати їх вимог сучасного світу.

1.5 Складові оцінювання інноваційного розвитку регіону

Констатація моменту досягнення позитивних зрушень в економіці, кількісне визначення їх рівня і динаміки у часі та обґрунтування на цій основі доцільності корегування обраного вектору державної та регіональної політики інноваційного розвитку мають здійснюватися на ґрунтовних на об'єктивних засадах. З цією метою потребують визначення конкретні показники та критерії їх оцінки, які у комплексі сформують базовий інструментарій оцінювання характеристик інтенсивності, спрямованості, ефективності та результативності інноваційного розвитку регіону. Використання на практиці означеного інструментарію має надати методико-методологічні можливості для здійсненості процедур фахового порівняльного оцінювання досягнутого рівня й набутої динаміки обраних індикаторів, на підставі чого можна буде здійснити об'єктивні прогностичні розрахунки та визначитися із стратегією інноваційного розвитку регіону.

Питанням інноваційного розвитку регіону останніми роками присвячено дослідження таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: А. Амоша, А. Гальчинський, А. Геєць, М. Гезі, А. Кузнєцова, Б. Санто, Б. Твісс, Л. Федулова. У своїх працях вони розкривають різні аспекти активізації інноваційного зростання території. Проте, враховуючи той факт, що рівень інноваційного розвитку регіонів

України є значно нижчим ніж у розвинених країнах світу, існує потреба у більш глибоких та предметних дослідженнях означеної проблематики.

Рівень інноваційного розвитку території є як результатом, так і визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних, демографічних та інших процесів суспільного характеру, що інтенсивно або повільно протікають в країні. Дійсно, від ступеня оволодіння інноваційними технологіями залежить можливість виконання головної мети держави – забезпечення населення всім необхідним для життєдіяльності, що створює умови для безперервного процесу підвищення якості життя людини. Інноваційна складова також лежить у основі формування ефективної траєкторії розвитку економіки країни, заснованої на науково-технічному і соціальному прогресі, розкриває можливості її переходу з групи менш розвинених до групи більш розвинених країн у світових рейтингах, побудованих за різними критеріями. При цьому у основу такого переходу має бути покладено орієнтацію на заміну переважно відтворювального тип розвитку на інноваційний, побудову нового технологічного укладу, заснованого на першочерговості цінностей знань, талантах й інноваціях (Рогоза, 2011, с. 136).

Науковці доводять, що мотивуючими важелями держави щодо створення ефективного інструментарію активізації механізмів інноваційного розвитку її територій є наявний інноваційний потенціал, що формується на основі світових тенденцій розвитку економіки, динаміки вичерпності природних ресурсів території та обсягів людського капіталу, нагромадженого в країні за весь період її існування (Kokkonen, 2007). Саме тому, починаючи з середини 90-х рр. ХХ ст. регіональні програми технологічного розвитку, а потім і регіональні інноваційні стратегії стали важливими інструментами інноваційного розвитку європейських регіонів (Antón, 2000). Саме у цьому напрямі має рухатися і Україна, щоб отримати реальні важелі оздоровлення регіональної економіки та успішного виходу з суспільно-політичної та соціально-економічної кризи сучасності.

У багатьох європейських країнах створено та функціонують регіональні агентства з технологій та інновацій, спеціальні фонди та організації, метою діяльності яких є залучення владної підтримки щодо побудови сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності в регіонах шляхом:

- організації та проведення семінарів, призначених для дослідників із різних сфер діяльності з питань управління знаннями;
- надання консультацій та конкретної допомоги дослідникам щодо отримання патентів та ліцензій;

- організації процедур трансферу технологій за всіма можливими формами;
- організації та проведення конкурсів серед винахідників та інноваторів;
- фінансування участі інноваційних суб'єктів регіону у спеціалізованих міжнародних виставках та фестивалях;
- організації інноваційних форумів та фестивалів регіонального, національного та міжнародного рівня;
- підтримки студентів, зокрема надання грантової допомоги для виконання наукових досліджень інноваційного характеру;
- координації діяльності університетів та наукових установ;
- підтримки створення та організації діяльності інноваційних, інноваційно-освітніх та наукових кластерів (Monterisi, 2009, с. 15).

Кожен з перелічених напрямів активізації інноваційної діяльності, що запроваджено та використовуються у розвинених країнах світу, має стати орієнтиром для створення в Україні власної системи підтримки та стимулювання інноваційної активності на державному рівні. При цьому в Україні існують як національні, так і регіональні програми інноваційного розвитку, в яких було здійснено спробу врахувати особливості кожного регіону. Проте конкретний інструментарій для їх практичної реалізації у програмах відсутній, через що рівень інноваційного розвитку регіонів країни є доволі низьким.

Також, існує думка, що оптимальним для об'єктивного аналізу техніко-технологічного й людського розвитку території є варіант, коли регіональна влада самостійно визначає той набір інструментів, які можуть найкращим чином забезпечити процедури оцінювання рівня інноваційного розвитку регіону, висвітити найбільш вразливі місця у ланцюзі задум→розробка→створення→поширення інновацій. Рациональність означеної тези пояснюється тим, що на місцях завжди будуть спостерігатися певні ресурсні обмеження й характерні особливості організації процесу активізації інноваційного розвитку, тому доведеться обирати інструменти, найбільш адекватні ситуації, що склалася в регіоні, враховувати визначені пріоритети. При цьому певний набір інструментів активізації інноваційного розвитку громади є у розпорядженні будь-якої регіональної влади, незалежно від рівня автономії, ресурсного забезпечення та резервів вільних фінансових коштів (Дегтярьова, 2010). Основна увага тут має бути приділеною сприянню створення та реалізації на регіональному рівні ініціатив суб'єктів господарювання, освітян, науковців, студентів та простих мешканців громади до стартапів, грандів, бізнес-інкубаторів тощо.

Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо інструментарію оцінювання інноваційного розвитку дозволило сформувати блоки однорідних за змістовним наповненням параметрів, рис. 1.18. Кожен з виокремлених блоків складових має бути кількісно описаним за допомогою конкретних показників оцінки.

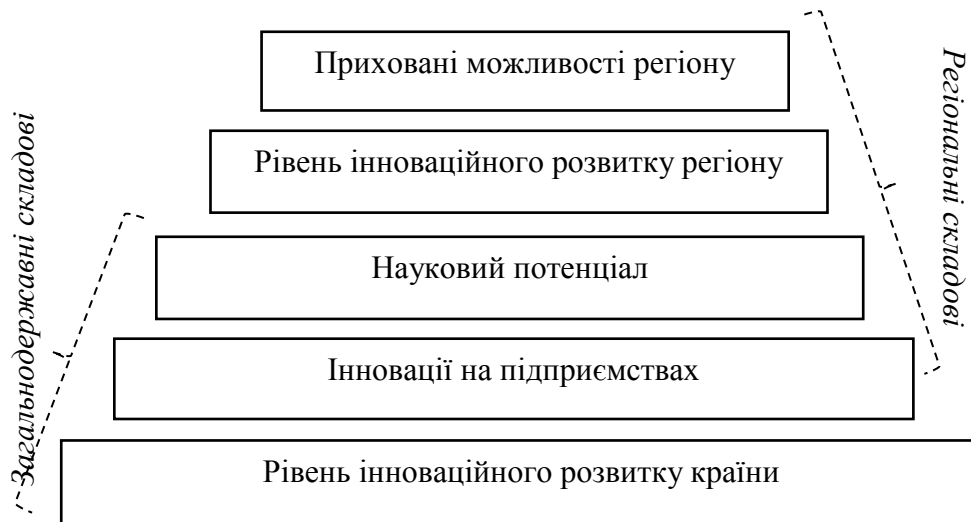

Рисунок 1.18 – Основні блоки складових оцінки інноваційного розвитку країни (авторська розробка)

Проведемо кількісну характеристику кожного з виокремлених блоків складових оцінки інноваційного розвитку України, що має надати інформацію про ті її аспекти, на яких необхідно сконцентрувати увагу фахівців. З метою забезпечення об'єктивності висновків такий аналіз має бути проведеним на різних рівнях управління.

Світовий рейтинг країн за рівнем інноваційності може бути проілюстрованим за допомогою трьох міжнародних індексів – Global Innovation Index, Global Competitiveness Index та Doing Business. Основним завданням означених індексів є узагальнена всебічна кількісна оцінка досягнутого рівня інноваційного розвитку країни порівняно з іншими країнами світу. На підставі досягнутого рейтингу можна з досить високим ступенем достовірності робити висновки відносно досягнутого рівня ефективності державної інноваційної політики та формування на цій основі плану її корегування.

Розрахунок Global Innovation Index ведеться починаючи з 2007 р. Міжнародною школою інноваційного бізнесу INSEAD разом із Корнелльським університетом і Світовою організацією інтелектуальної власності (Global Innovation, 2015-2019). Рейтинг будується для більше ніж 120 країн світу, які характеризуються різним рівнем інноваційного розвитку та ґрунтується на розрахунку понад 80 індикаторів, що охоплюють всі складові інноваційної активності.

Дві третини цих показників складають офіційні статистичні дані досліджуваних країн, одна третина – охоплює фахові міжнародні рейтингові оцінки. Умовою індексування країни у даному рейтингу є доступність не менше ніж 60% даних, необхідних для розрахунку складових індексу (Єріна, 2016, с. 66).

Global Competitiveness Index розраховується з 2004 р. за методикою, запропонованою професором Колумбійського університету Ксав'є Сала-і-Мартіна (Global Competitiveness, 2015-2019). Рейтинг базується на розрахунку 113 індикаторів, на основі яких сформовано 12 груп характеристик (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, відповідність бізнесу сучасним вимогам, інновації) за трьома основними субіндексами: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності», «Інновації та фактори вдосконалення». Індекс оцінюється за шкалою від одного до семи балів та має мати тенденцію до зростання (Окара та ін., 2018, с. 86-87).

Bloomberg Innovation Index розраховується та публікується щорічно починаючи з 2013 р. американською медіа-компанією Bloomberg відносно рівня інноваційності економік країн світу. Розрахунок ґрунтується на методологічному узагальненні семи груп індикаторів: витрати на розробки та дослідження, розраховані по відношенню до обсягу ВВП; технологічні можливості; продуктивність праці; кількість високотехнологічних підприємств; ефективність вищої освіти та відсоток дипломованих фахівців; концентрація дослідників; патентна активність (Bloomberg, 2018).

Рейтинг України, який вона досягала серед країн світу за трьома означеними індексами протягом 2015-2019 рр. наведено у табл. 1.17.

Таблиця 1.17 – Місце України серед країн світу в міжнародних рейтингах інноваційності протягом 2015-2019 рр. (складено за (Global Innovation, 2015-2019; Global Competitiveness, 2015-2019; Bloomberg, 2015-2019))

Роки	Назва рейтингу		
	Global Innovation Index	Global Competitiveness Index	Global Innovation Index Bloomberg
	Місце України у рейтингу та загальна кількість країн, що була оціненою		
2015	64 із 141	79 із 140	33 із 50
2016	56 із 128	85 із 138	41 із 50
2017	50 із 127	81 із 140	42 із 50
2018	43 із 126	83 із 140	46 із 50
2019	47 із 129	85 із 141	53 із 60

Рейтинг України за версією Global Innovation Index протягом останніх п'яти років коливався між 64 і 43 місцями та мав позитивну динаміку за виключенням 2019 р., коли відбулося переміщення країни з 43 до 47 місця. Позитивним також є той факт, що відповідно до цього показника, починаючи з 2017 р. і до тепер Україна входила до ТОП-50 найбільш інноваційних країн світу. Отже, ті ініціативи, що запроваджуються в країні у напрямі активізації інноваційного розвитку можна вважати доцільними, проте їх слід продовжувати і поширювати відпрацьовані позитивні практики на всі регіони.

Протилежна динаміка була характерною для України щодо двох інших показників. Так, за версією Global Competitiveness Index за досліджуваний період позиції країни погіршилися і вона перемістилася з 79 до 85 місця. До того ж у списках Bloomberg Україна знаходилася в кінці рейтингу та щорічно спостерігалася тенденція до погіршення її положення. Найкращим за досліджуваний період був 2015 р. коли Україна зайняла 33 позицію з 50 країн, що потрапили до рейтингу.

Негативні тенденції у розташуванні країни у даних рейтингах можуть бути пов'язаними зі зниженням рівня застосування інноваційних технологій, зменшенням виробництва інноваційної продукції, внутрішніми та зовнішньоекономічними проблемами, суспільно-політичною й соціально-економічною кризами та рядом інших обставин, що впливають на спроможність суб'єктів господарювання розробляти та впроваджувати інновації, зміни та кардинально нові рішення.

Другий блок складових оцінки пов'язаний з інноваціями на підприємствах, тобто присвячений характеристиці інтенсивності розробок та запровадження в діяльність суб'єктів господарювання регіону інноваційних рішень, продуктів та технологій. Якщо підприємство обрало стратегію розвитку, засновану на підвищенні рівня конкурентоспроможності у галузі та регіоні, то саме проведення оцінки у межах цієї групи має дозволити отримати чітку відповідь стосовно того, чи всі потенційні можливості було використано для досягнення поставленої мети. Ґрунтовний управлінський аналіз отриманих результатів дослідження дозволить розробити управлінські рішення, спрямовані на отримання у перспективі багатьох інших переваг, таких як вихід на нові ринки збуту, покращення якості та збільшення кількості продукції, привернення уваги нових споживачів, виготовлення нової продукції для ринку (Захарова, 2018, с. 8). Тому можна стверджувати, що інноваційна діяльність підприємств є важливою складовою розвитку економіки регіону та країни.

Характеристику інноваційної активності суб'єктів господарювання та стан її фінансування в Україні протягом 2010-2019 рр. наведено у табл. 1.18

Таблиця 1.18 – Інноваційна активність та фінансування підприємств України протягом 2010-2019 рр. (складено за (Офіційний, 2020))

Роки	Загальна кількість підприємств, що впроваджували інновації, %	Частка обсягу реалізації інноваційної продукції, %	Загальні витрати на інноваційну діяльність, млн грн.	Загальні витрати на інноваційну діяльність, млн дол.
2010	11,5	3,8	8045,5	1018,4
2011	12,8	3,8	14333,9	1814,4
2012	13,6	3,3	11480,6	1453,2
2013	13,6	3,3	9562,6	1210,5
2014	12,1	2,5	7695,9	646,7
2015	15,2	1,4	13813,7	633,6
2016	16,6	Розрахунок не здійснювався	23229,5	910,9
2017	14,3	0,7	9117,5	342,2
2018	15,6	0,8	12180,1	449,5
2019	13,8	1,3	14220,9	551,2

Найбільша питома вага підприємств, що впроваджували інновації в Україні протягом досліджуваного періоду була характерною для умов 2016 р. і дорівнювала 16,6%. Слід також відмітити, що протягом 2015-2018 рр. відсоток інноваційних підприємств в країні був найвищим за весь період дослідження, що слід пов'язувати не стільки з активізацією інноваційної діяльності підприємств, скільки з щорічним суттєвим скороченням загальної кількості суб'єктів господарювання в Україні, що відбувалося через суттєві кризові явища в економіці. Водночас слід акцентувати увагу на тому, що у 2019 р. в наслідок погіршення соціально-економічного стану регіонів країни відбулося різке скорочення питомої ваги підприємств, що впроваджували інновації, через що значення показника наблизилося до наднизького рівня 2012-2013 рр. Збереження і надалі означеної тенденції може суттєвим чином посилити падіння рівня і якості життя українців.

У регіональному розрізі найбільша середня питома вага підприємств, що впроваджували інновації протягом 2010-2019 рр. була характерною для Дніпропетровської та Харківської областей – 13,0%, тоді як для вісімнадцяти областей України значення показника не перевищувало 5,0%, рис. 1.19

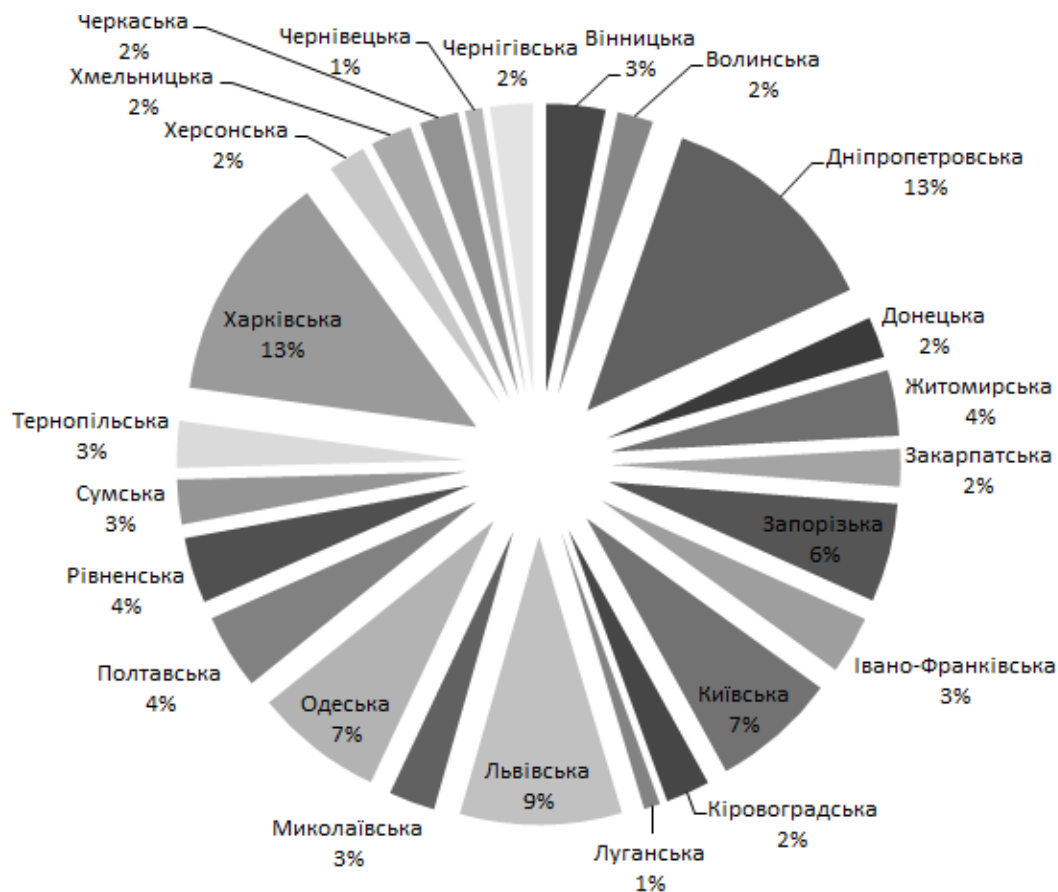

Рисунок 1.19 – Середня за період 2010-2019 рр. частка інноваційних підприємств у регіонах України (складено за (Офіційний, 2020))

До регіонів, які мають більшу за середню кількість інноваційних підприємств, також відносяться Львівська (9,0%), Київська і Одеська (7,0%) та Запорізька (6,0%) області. Водночас такий рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання не дозволить найближчим чином досягти суттєвих проявів оздоровлення регіональної економіки.

Підтвердженням негативних тенденцій, що намітилися у сфері інноваційного розвитку регіонів України є й щорічне скорочення частки обсягу реалізації інноваційної продукції у її загальному обсязі в країні. Незначні позитивні зрушення можна спостерігати лише в 2018 і 2019 рр.

Незадовільний рівень інноваційної активності суб'єктів господарювання України серед іншого слід пов'язувати з недостатнім фінансуванням програм інноваційного розвитку, конкретних ініціатив і проєктів. Дійсно, розмір загальних витрат на інноваційну діяльність з кожним роком коливався то в бік зростання, то в бік скорочення, при тому, що найбільша сума була спрямована у активізацію інноваційної діяльності підприємств у 2016 р. (23229,5 млн грн.), а найменша – в 2014 р. (7695,9 млн грн.). Проте, якщо аналізувати динаміку у часі у доларовому еквіваленті виміру значення показника,

то після 2013 рр. спостерігається щорічне зниження суми витрат, що з різних джерел спрямовувалися на інноваційну діяльність українських підприємств.

Третій блок складових оцінювання інноваційної активності регіонів визначається їх науковим потенціалом, тобто здатністю створювати нові продукти і технології, вести перспективні наукові дослідження на світовому рівні, готувати високопрофесійних науковців та мотивувати їх до безперервного професійного зростання й продукування конкурентних на світовому рівні інновацій. При цьому слід наголосити на досить тісному зв'язку між фінансовими можливостями регіону до інвестування у нагромадження наукового потенціалу та людського капіталу і рівнем його соціально-економічного розвитку. Саме розуміння цих взаємозв'язків виступає основою процвітання економік усіх розвинених країн світу: «економіка в них багата, тому що наука сильна, а не навпаки» (Гордієнко, 2014, с. 16).

Зміст наукового потенціалу не має одного всеохоплюючого визначення і у загальному розумінні окреслюється сукупністю усіх наявних наукових ресурсів регіону, включає кваліфікований науковий персонал, наукову матеріально-технічну базу, інформаційне і фінансове забезпечення тощо (Komelina, 2015; Рогоза, 2011). Від того, чи приділяє регіональна влада увагу та докладає зусилля до підвищення наукового потенціалу території буде залежати інтенсивність та результативність інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Аналізуючи показники наукової діяльності в цілому по Україні та у регіональному розрізі (табл. 3) можна сказати, що за всіма обраними показниками лідирують три області це Дніпропетровська, Запорізька та Харківська, що підтверджує висловлену нами думку. Одночасно в Україні спостерігалася досить небезпечна тенденція до зменшення числа науковців, скорочення розмірів коштів, що спрямовуються на фінансування науки та наукових організацій, що у комплексі негативним чином впливає на стан вітчизняної науки та можливості її розвитку. Так, за даними Євростату частка витрат України на виконання досліджень і розробок від ВВП становить 0,45%, що порівняно із Швецією (3,25%), Австрією (3,09%) і Німеччиною (2,94%) є недостатньо (Eurostat, 2020).

Таблиця 1.19 – Показники наукової активності регіонів України у 2018 р. (складено за (Офіційний, 2020))

Область	Витрати на наукові дослідження та розробки, млн грн.	Кількість наукових працівників, осіб	Валові витрати на виконання наукових робіт, тис. грн.	Організації які виконують наукові та науково-технічні роботи, од.
Україна	16773,7	88128	13161362,6	770
Вінницька	49,1	625	33502,8	22
Волинська	18,4	317	17761,4	13
Дніпропетровська	2029,8	8658	2031573,4	62
Донецька	16,2	226	174908,8	24
Житомирська	30,6	367	19552,7	12
Закарпатська	75,1	526	47799,8	14
Запорізька	1387,9	3913	523338,5	29
Івано-Франківська	47,9	600	42907,0	22
Київська	410,8	1798	216523,9	31
Кіровоградська	100,8	467	59533,9	19
Луганська	36,9	301	28899,6	21
Львівська	426,8	4869	307952,9	73
Миколаївська	330,7	2116	312476,0	28
Одеська	299,2	2548	253625,8	54
Полтавська	80,7	1016	57024,9	26
Рівненська	19,3	340	11241,7	17
Сумська	182,4	1638	133687,5	22
Тернопільська	30,2	345	11348,7	16
Харківська	3144,4	14226	2188029,6	171
Херсонська	81,2	699	35612,6	18
Хмельницька	21,3	348	15839,3	12
Черкаська	98,6	676	104549,8	24
Чернівецька	87,9	731	46331,3	23
Чернігівська	49,3	665	52089,9	17

Говорячи про складову оцінювання, пов'язану з інноваційним розвитком регіону слід зазначити, що це безперервний процес якісних і кількісних змін інтелектуального, людського, освітнього та наукового потенціалу регіону, у результаті чого очікується підвищення результативності наукових досліджень і проектно-конструкторських розробок, орієнтованих на розв'язання науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем національного та регіонального характеру. Саме завдяки тенденціям зростання інноваційного потенціалу регіону формується його конкурентоспроможність та визначається здатність регіону розвиватися в майбутньому (Бойченко, 2011, с. 25).

Отже, виходячи з того, що досягнення тенденцій інноваційного розвитку є досить важливою умовою забезпечення соціально-економічної стабілізації і оздоровлення регіональної економіки, є потреба у ґрунтовному наповненні портфелю тих показників

і індикаторів, застосування яких дозволить отримати вичерпну аналітику щодо прийняття ефективних управлінських рішень. Спроба систематизувати показники означеного блоку оцінки дозволила виокремити дев'ять індикаторів, інформація про які є оприлюдненою на порталі Державної служби статистики України, табл. 1.20.

Таблиця 1.20 – Індикатори оцінювання інноваційного розвитку регіону (авторська розробка)

№ п/п	Критерій	Одиниця виміру
1	Наявність регіональної програми інноваційного розвитку	шт.
2	Кількість наукових установ	од.
3	Кількість інноваційних підприємств	шт.
4	Обсяг фінансової підтримки інноваційної діяльності	грн.
5	Матеріально-технічне забезпечення	грн.
6	Число науковців	осіб
7	Обсяг виконаних наукових робіт	од.
8	Кількість впроваджених інновацій в регіоні	од.
9	Частка реалізованої інноваційної продукції в регіоні	%

Детальний фаховий аналіз як динаміки у часі значень обраних показників, так і індикаторів оцінки всіх попередніх блоків дозволить дійти ґрунтовних висновків про ті потенційні приховані можливості регіону, активізація використання яких дозволить підвищити інноваційну активність та інвестиційну привабливість конкретної території, що має стати стартом для процесів соціально-економічного відродження регіону і країни. Такі приховані можливості регіону можуть бути пов'язаними з природно-кліматичними, енергетичними, туристично-рекреаційними, виробничо-технологічними, екологічними, людськими й інвестиційними особливостями та перевагами регіону. Вчасне виявлення прихованих можливостей дозволить активізувати та збалансувати економічну діяльність регіону, стане чинником сприяння інноваційному зростанню та набуття тенденції щорічного збільшення рівня базових для регіону індикаторів соціально-економічного розвитку.

Таким чином можна зробити узагальнюючий висновок, що конкретизація та вибір найбільш інформативних показників оцінювання інноваційної активності території має стати запорукою прийняття регіональною владою обґрунтованих рішень стосовно доцільності та вчасності тих чи інших заходів, спрямованих на підвищення інноваційної активності всіх учасників процесів створення, реалізації та поширення інновацій.